

*Samen de transitie van
het landelijk gebied*

Wandelend Wijs in het Groene Hart

Impressies van de inspiratiewandeling landelijk gebied op 3 oktober 2025 vanuit Vlist in de Krimpenerwaard, onderdeel van het Groene Hart. Wandelend Wijs is een initiatief van RTLG Dieper Wortelen, dit keer georganiseerd samen met de collega's van het Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard en de Unie van Waterschappen.

Inhoud

1.	Introductie	4
2.	Samen kijken, luisteren en reflecteren	4
3.	Snapshots van de wandeling en vrije bijdragen	5
4.	Gert-Jan Hospers: De relatie tussen vogels en geluk	6
5.	Kees van Es *): Samen de schouders onder uitvoeringsprojecten zetten.....	7
6.	Landschap lezen	8
7.	Weidehof en de Gouden Grutto	8
8.	Rode draden in het reflectiegesprek	9

Wandelend Wijs in het Groene Hart

1. Introductie

Wandelend Wijs

Dieper Wortelen staat voor meer en beter gesprek tussen mensen die samen werken aan een vitaal platteland. Op allerlei manieren proberen we dialogisch werken te stimuleren. Dwars door bestuurslagen heen zoeken we naar verbinding tussen beleid en praktijk, tussen bovenstroom en onderstroom. *Wandelend Wijs* is een reeks van inspiratiewandelingen door het veranderende platteland. We nemen vrije ruimte om met bestuurders, beleidsmakers en praktijkmensen te leren van het landschap en van elkaar. Samen gaan we steeds op zoek naar sporen van vernieuwing en luisteren naar verhalen over wat mensen beweegt of wat beweging juist in de weg staat. Voor deze vierde editie van *Wandelend Wijs* had zich een grote groep mensen (25!) uit Den Haag en uit de streek verzameld bij De Vlist. Best een uitdaging om de boel bij elkaar te houden, maar ook deze keer bewees de formule zich weer: bevrogen toelichtingen op bijzondere plekken, het gesprek onderweg en vervolgens samen de balans opmaken.

2. Samen kijken, luisteren en reflecteren

Elke wandeling wordt afgerond met een gezamenlijke wrap up om alles wat we hebben meegemaakt en opgehaald bij elkaar te leggen. We kijken door de ogen van de inleiders, maar uiteraard ook met de eigen bril en vanuit ieders rugzak met ervaringen. De optelsom bestaat uit gezamenlijke inzichten. Uitgangsvragen voor de hele reeks van inspiratie-wandelingen:

1. Waar zien we balans of onbalans in het landschap en wat ervaren we als hoopvolle sporen van vernieuwing?
2. Wat beweegt de mensen die we vandaag hebben ontmoet of wat staat beweging juist in de weg?
3. Welke lessen neem je als deelnemer aan deze wandeling mee naar je eigen praktijk?

Het Hollandse veenweidegebied

Dit type landschap bestaat uit grasland op veengrond en is kenmerkend voor de lage delen van Zuid-Holland en Utrecht. Door het graven van afwateringssloten is het natte veenland door de eeuwen heen ontwaterd en geschikt gemaakt voor agrarisch gebruik, met name de melkveehouderij. Veel veenweidegebieden zijn ook de habitat van weidevogels zoals de grutto en de kievit. Het is een landschap met uitdagingen: bodemdaling, verzilting en verlies van biodiversiteit en invasieve exoten zoals de Amerikaanse rivierkreeft. Veenoxidatie leidt tot afbraak van veen en het vrijkomen van broeikasgassen zoals CO₂. De bodemdaling heeft negatieve gevolgen voor infrastructuur, bebouwing en watersystemen. En uiteraard is er ook veel ruimtelijke druk op de veenweiden in het Groene Hart. Het grondvraagstuk toont zich hier in optima forma: dure grond maakt extensivering van veehouderijbedrijven extra lastig. Maar toch wordt hier volop en succesvol geëxperimenteerd met agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Enkele boeren van het agrarisch collectief Weidehof uit de Krimpenerwaard wandelden met ons mee en zetten zich al jaren in voor de bescherming van weidevogels. Daar heeft één van hen medio 2025 zelfs de Gouden Grutto van Vogelbescherming Nederland gekregen.

Wegwijs in de Krimpenerwaard

We hebben deze wandeling vanuit RTLГ (Olga van Kalles & Pieter van Ree) georganiseerd samen met Els van Bon van de Unie van Waterschappen (UvW) en Jan Oostdam van het Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard (HHSK). Jan werkt al 30 jaar in de streek en kent de boeren, burgers en buitenlui. Zoals Arjan Mulder uit Vlist en zijn collega Dolf Heikoop uit Stolwijk. Twee kritische jonge boeren die omgevingsbewust werken. Vanuit de beleidswereld krijgen we korte toelichtingen op de doorontwikkeling van de streek door Jos Verdoold (hoogheemraad) en Patricia Francoise-Braaksma (NOVEX Groene Hart). Vaste gasten bij Wandelend Wijs zijn Gert-Jan Hospers (hoogleraar geografie in Nijmegen en Münster) en Michael van Buuren (onderzoeker landschap aan de WUR). Naar aanleiding van deze wandeling heeft Gert-Jan een column geschreven over de verhouding stad en platteland ("De verlandelijking van de stad").

3. Snapshots van de wandeling en vrije bijdragen¹

Geluksvogels

Het is vandaag fris en een beetje regenachtig. We kleumen met een fors gezelschap op de stoep van de lokale brasserie die nog niet open is en wachten op de laatkomers die met buurtbus of OV-fiets aanreizen. Gelukkig heeft Els van Bon appelflappen meegenomen en zorgt Jan Oostdam voor koffie uit een thermosfles. We zijn geluksvogels om deze ochtend te mogen wandelen en niet verstrikt te hoeven raken in een volle mailbox of taaie beleidsdossiers. Hospers zet ons aan het denken. Een toename van vogels in de dagelijkse leefomgeving zorgt voor meer levenskwaliteit, blijkt uit onderzoek. Tien procent meer vogels draagt zelfs in hogere mate bij aan het ervaren geluk dan tien procent extra inkomen.

¹ Deze impressies zijn opgetekend door moderator Pieter van Ree, De foto's zijn dit keer van een professional: Vrije bijdragen zijn van Gert-Jan Hospers, Kees van Es en Michael van Buuren.

4. Gert-Jan Hospers: De relatie tussen vogels en geluk

Sinds 1980 is de vogelpopulatie in Europa fors gedaald – meer dan 600 miljoen vogels zijn verdwenen, zo blijkt uit een onderzoek waarover het tijdschrift *Ecological Economics* in 2021 publiceerde.* Die enorme daling is vooral waarneembaar bij veelvoorkomende soorten zoals de huismus, kwikstaart en spreeuw. Pesticides in de landbouw zijn de grootste boosdoener, want daardoor neemt het aantal insecten af waarmee vogels zich voeden. De resultaten van de Europese vogelstudie zijn des te alarmerender als je bedenkt dat vogels bijdragen aan ons geluk. Volgens de onderzoekers, die de cijfers over vogels relateren aan het welbevinden van 26.000 Europeanen, maken vogels zelfs gelukkiger dan geld. Wat blijkt? Een toename van tien procent meer soorten vogels in de dagelijkse leefomgeving zorgt voor een verhoging van de levenskwaliteit die Europeanen ervaren – méér nog dan als ze tien procent meer inkomen krijgen. Toegegeven, het gaat niet zozeer om het aantal vogels in onze omgeving, maar om de rijkdom aan vogelsoorten. Hoe is de link tussen vogels en geluk te verklaren? Over de causaliteit spreken de onderzoekers zich niet uit, ze stellen slechts een correlatie tussen beide vast. Kan het zijn dat het om een schijnverband gaat, vergelijkbaar met studies die een verband laten zien tussen de hoeveelheid ooievaars in een gebied en het plaatselijke geboortecijfer? Ook al blijft het gissen, een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat je in landschappelijk aantrekkelijke (lees: groene) plekken een grotere diversiteit aan vogels aantreft en dat de aanwezigheid van groen dus de onderliggende oorzaak is. Van groene omgevingen weten we immers dat ze bijdragen aan onze geluksbeleving, bijvoorbeeld omdat ze stressverlagend werken. Hoe het ook zij, alle reden om ons nog meer dan nu in te zetten voor vogelbescherming.

* J. Methorst, K. Rehdanz, T. Mueller, B. Hansjürgens, A. Bonn & K. Böhning-Gaese (2021), The importance of species diversity for human well-being in Europe, *Ecological Economics*, 181, art. 106917

Gebiedsprocessen

Vlak voorbij Vlist heb je fraai uitzicht op de polders. Jos Verdoold legt uit dat het gebiedsproces in de Krimpenerwaard helpt om overheden, boeren en natuurbeheerders bij elkaar te brengen rondom één toekomstvisie. Dat is niet altijd makkelijk: waterschap, gemeenten en provincie hebben elk eigen taken, de belangen van boeren en natuurorganisaties lopen soms uiteen. Jonge boeren lijken in de Krimpenerwaard een motor van verandering, maar ook de oudere generaties doen volop mee. In 25 jaar tijd zijn veel melkveehouders gestopt, maar blijvers zoals Arjan en Dolf hebben kunnen extensiveren en dragen bij aan natuurbeheer en biodiversiteit. Verdoold legt uit dat de beleidslijn “water en bodem richtinggevend” een omslag vraagt in het denken van waterschappen. Het HHSK is primair van het peilbeheer; groenblauwe gebiedsontwikkeling is een ander vak. De collega’s van de UvW zien de rol van de waterschappen op dat groeien: juist vanuit de praktische handen-uit-de-mouwen-aanpak kunnen ze substantieel bijdragen aan de transitie van het landelijk gebied.

5. Kees van Es *): Samen de schouders onder uitvoeringsprojecten zetten

De Krimpenerwaard is een karakteristiek veenweidegebied dat grotendeels nog zijn oorspronkelijke middeleeuwse verkaveling kent. Een landschap dat grotendeels door boeren wordt beheerd. Tegelijk is dat is niet vanzelfsprekend. Rivierkreeften, bodemdaling, vermindering van biodiversiteit, het aflopen van de derogatie, teruggang van de waterkwaliteit en toenemende kostendruk zet het landschap en het toekomstperspectief van de boeren onder druk. Het is tegelijk een gebied waar de betrokkenheid en energie groot is. Het aantal jonge bedrijfsopvolgers is relatief hoog. De bereidheid om samen met projecten aan de slag te gaan is groot. Ook hier vragen de boeren om duidelijkheid van de overheid; de PAS problematiek, de aanpak van de kreeften, het verdienmodel en de kennis rond bodemdaling zijn stevige discussiepunten.

In het kader van het Zuid-Hollandse programma landelijk gebied werken de boeren, natuurbeheerders, de gemeente, het Hoogheemraadschap en de provincie aan een gezamenlijk gebiedsplan voor de Krimpenerwaard. Vorig jaar hebben de boeren en de terreinbeheerders hun eigen lange termijnperspectief voor het gebied opgesteld. Dit om niet telkens te reageren op de plannen van de overheid, maar zelf na te denken over de toekomst en waar ze mee aan de slag willen. In het gebiedsplan formuleren de gebiedspartijen nu wat hun gezamenlijke uitgangspunten zijn voor de lange termijn. Onderdeel van het gebiedsplan is een 'gebiedsbod' waarin de gebiedspartijen aangeven waar ze de komende jaren mee aan de slag willen en wat daarvoor van de overheid nodig is in middelen en voorwaarden. Partijen gaan nu al aan de slag gaan met de aanleg van waterinfiltratiesystemen en pilots als 'Klei in veen' en de 'Hoogwatersloot'. Daarnaast worden werkpakketten uitgewerkt voor o.a. het uitbreiden van het weidevogelbeheer, doelsturing, reductie van stikstofuitstoot en de aanpak van kreeften.

*) Kees van Es is ingehuurd als begeleider van het gebiedsproces in de Krimpenerwaard

De sloten lijken soms morsdood

Dolf Heikoop is biologisch melkveehouder in Stolwijk, een dorp verderop. Hij herinnert zich van vroeger de slootkanten met opvallend veel bloemen en kruiden – hij doet zelf aan agrarisch natuurbeheer – en de enorme hoeveelheden kikkers en kroos in de sloten. “Inmiddels is dat kroos door de opkomst van de rode Amerikaanse rivierkreeft vrijwel verdwenen uit de Krimpenerwaard”, zegt hij, “vroeger hoorde je op een zomeravond volop kikkers en nu is het zo goed als stil”. De opkomst van deze invasieve exoot vormt een gevaar voor de biodiversiteit en de waterkwaliteit van het gebied. “Omdat er veel waterplanten in de sloot stonden, ging het baggeren vroeger best lastig”, vertelt Dolf, “maar de laatste jaren gaat het makkelijker, omdat de kreeften de meeste waterplanten hebben weggevreten.” Tegelijkertijd is baggeren beslist nodig omdat de kreeften de slootkanten kapot graven. Minder waterplanten betekent bovendien minder nutriënten-opname. Jos Verdoold deelt deze zorg over de waterkwaliteit. In agrarische studiegroepen bespreken boeren onder mekaar wat ze praktisch kunnen doen. “We gaan niet wachten op het waterschap”, lacht Dolf.

6. Landschap lezen

Ook vandaag verzorgen de collega's van de WUR weer een mini-college over het landschap. In de vuistdikke pil "Landschappen van Nederland: handboek voor de geschiedenis van onze leefomgeving" onder redactie van Theo Spek (2025) is de Krimpenerwaard niet ingedeeld bij de veenweiden, maar als onderdeel van het rivierensysteem. Opmerkelijk is dat de Krimpenerwaard eigenlijk nooit een grote ruilverkaveling heeft gekend. Dat draagt bij aan de eigenheid van het gebied met de markant kronkelende Vlist.

Tekst Michael van Buuren (WUR)

7. Weidehof en de Gouden Grutto

Nadat we over wat hekjes zijn geklommen en wankel bruggetjes hebben gepasseerd, komen we op het land van Arjan Mulder. Verderop graast jongvee en aan het einde van het klompenpad staat de boerderij die hij samen met zijn ouders runt. Arjan is één van de melkvee-houders die zijn gebleven in de Krimpenerwaard. Het zijn vier jonge boeren die samen werken aan agrarisch natuurbeheer en bijdragen aan een florerende weidevogelstand. "Wij hebben hier een weidevogelcamping", grapt Arjan. Op zijn land zijn er maar liefst 120 weidevogelnesten. Daar heeft hij in 2024 de Gouden Grutto voor gekregen. De 'big five' van de Krimpenerwaard tref je hier aan: Grutto, Kievit, Tureluur, Scholekster en Slobeend. Arjan heeft een stoere jekker aan van Weidehof. De logo's drukken uit waar dat agrarisch collectief voor staat: de koeien en de trekker, maar ook weidevogels, bloemrijke slootkanten en insectenbeheer. "Weidehof staat voor duurzaam behoud van het unieke veenweide landschap van de Krimpenerwaard", legt Mulder uit, "met zorg voor biodiversiteit én een economisch gezonde en duurzame agrarische sector." Weidehof werkt samen met de provincie, het waterschap, het Zuid-Hollands Landschap, met LTO, de AJK en allerlei natuur- en vogelwerkgroepen.

Je kunt het niet op alle punten tegelijk scoren

De boeren van Weidehof leren veel van elkaar en uit de praktijk. Net als elders in ons land hebben ze in de Krimpenerwaard last van de komst van steeds nieuwe regels en overheden die elkaar soms lijken tegen te spreken. "Het duurt wel vijf jaar voor ze eindelijk een ei hebben gelegd met hun beleidsvisie, maar die tijd hebben wij niet en de vogels ook niet", stelt Mulder. Het goed doen op de ene doelstelling heeft soms negatieve impact op een andere. Het vee graast op kruidenrijk land en dat heeft effecten op hun spijsvertering: de koeien produceren daardoor meer methaan. "Op CO₂-reductie scoren we daarom minder hoog, maar we doen het dan wel weer goed op natuurdoelen." Werken met kpi's is in praktijk vaak lastig. Ook op het vlak van CO₂-opslag zou meer gedaan kunnen worden in de veenweiden. Verder wil het op het gebied van streekproducten nog niet zo vlotten. Maar de passie van boeren als Arjan en Dolf werkt aanstekelijk. Gangbare boeren leren van biologische collega's en andersom. "Die tegenstellingen zijn bedacht", zegt een deelnemer aan de wandeling.

Experimenteren en executiekracht

Via het bestuurlijk platform Groene Hart proberen provincies, waterschappen en gemeenten samen met LVVN en andere ministeries als één overheid te werken aan het behouden van de openheid en de verduurzaming van het veenweidenlandschap tussen de grote steden. Patricia Braaksma is directeur van de NOVEX-samenwerking en legt uit dat de samenwerking gelukkig steeds praktischer wordt. Het gaat om executiekracht (de “ex” van NOVEX). De samenwerking stuurt op uitvoering van sleutelprojecten rondom het behoud van laagveen, het verdienvermogen van agrarische ondernemers en de leefbaarheid van kernen. Daarbij is steeds de vraag: hoe komen we van het hier en nu stapsgewijs in een beweging richting de noodzakelijke transitie in het gebied? De optelsom van veel kleine en enkele grote projecten maakt de transitie. De ruimte om te kunnen experimenteren is daarbij beslist nodig. “Bijvoorbeeld met drijvend wonen of de bestrijding van rivierkreeften”, legt Patricia uit.

Het platteland is aan de beurt

In het Groene Hart is de stad altijd dichtbij, al zou je dat hier midden in de Krimpenerwaard eigenlijk niet zeggen. Gert-Jan Hospers neemt ons via een pop-up college mee in stad-landrelaties. Vaak worden stad en land tegenover elkaar geplaatst, maar dat beeld is feitelijk achterhaald. Slechts een klein deel van de plattelanders werkt nog maar in de landbouw. Veel bewoners zijn actief in industrie of dienstverlening en te midden van het groen vind je zelfs hightechbedrijven. Andersom neemt de populariteit van bijvoorbeeld urban farming en vergroening van de stedelijke leefomgeving toe. “De culturele kloof tussen stad en land vervaagt, ze groeien naar elkaar toe”, betoogt Hospers. “Dorpelingen zijn intussen halve stedelingen. Zo profiteren inwoners van het platteland al jaren van voorzieningen in de centrumstad. Nu mag het platteland best wat terugdoen voor de stad, bijvoorbeeld door ruimte te bieden voor duurzame energievoorziening in het buitengebied”.

8. Rode draden in het reflectiegesprek

In de streek komen vraagstukken en oplossingen bij elkaar

We hebben vaak de mond vol over een integrale aanpak en samen optrekken. In een gebied als de Krimpenerwaard komen allerlei opgaven samen en ga je samenhangen zien. Maar het is vaak gemakkelijker gezegd dan gedaan, zo’n integrale beleidsvisie. En die moet dan vervolgens ook nog van het papier komen. Gelukkig zetten boeren (en soms ook burgers) daar samen met de overheden de schouders onder. En met succes, zoals bijvoorbeeld de weidevogelstand in de Krimpenerwaard laat zien. Stapelen van regels en het toevoegen van steeds nieuwe opgaven, dat staat beweging in de weg. Het helpt als de streek de ruimte krijgt om te experimenteren en zelf te sturen.

Jonge boeren zijn de motor van veranderingen

Weidehof Krimpenerwaard is een mooi voorbeeld van een breed gedragen agrarisch collectief met jonge boeren en boerinnen als drijvende krachten. Van de blijvers moet de verduurzaming van het landelijk gebied het hebben. De tegenstellingen tussen biologische en gangbare landbouw zijn daarbij in praktijk niet zo groot. Biologisch bouwt op, gangbaar bouwt om. Boeren leren van elkaar, dat is de les. Net als in veel andere streken komen boeren en natuurmensen er doorgaans samen wel uit in de Krimpenerwaard. Goede gesprekken zijn essentieel en zorgen voor verbinding. Dialoog zorgt voor depolarisatie.

Ga aan de slag ook al zijn er nog onzekerheden

In Nederland hebben we een traditie in onderzoeken en vervolgonderzoeken. Ook al is alles voor 90% duidelijk, toch doen we ons best om ook de laatste witte vlekken in te vullen. Dat staat een voortvarende uitvoering vaak in de weg en frustreert maatschappelijke initiatieven. “Doe meer met ongeveer”, zei een dijkgraaf onlangs. Citaat uit ons reflectiegesprek: “gebruik maken van kennis met kennis, is efficiënter dan steeds zelf alles uit willen zoeken”. Pleidooi: zet niet de doelen van de overheid centraal, maar ga aan de slag met uitvoering in de goede richting. Accepteer onzekerheden en geef ruimte aan pilots en experimenten. Maar ook een waarschuwing uit ambtelijke hoek: “vertraag af en toe, want dan zie je waar je loopt”.

Werken als één overheid is lastig, maar gaat steeds beter

“Onze uitdaging is om als overheden in gesprek te gaan en te blijven met boeren en andere partijen in de streek”. Dat was kort samengevat de terugmelding van een tafel met vooral Haagse collega’s. Vanuit een open en nieuwsgierige houding kun je verhalen uit de praktijk – de onderstroom – betekenis geven in de beleidswereld. De overheid moet dan zelf ook de bereidheid hebben om te veranderen en mee te bewegen met initiatieven. Het begint bij het herkennen en erkennen van dat wat verandering in de alledaagse praktijk in de weg staat. “Wat kan ik voor jou doen? Die vraag moeten we vaker stellen”, zei een deelnemer. Natuurlijk moeten we dan ook gaan werken als één overheid. Maar we lopen daarbij tegen allerlei hindernissen op. Juist samenwerking in concrete gebieden en rondom concrete projecten helpt tegenstellingen te overbruggen. Vaak via de band van ondernemende mensen uit de streek.

Uitdaging is de grootst mogelijke kleine stappen zetten

Els van Bon heeft als initiatiefnemer voor deze inspiratiewandeling het laatste woord en vat de ochtend treffend samen: passie voor het gebied beweegt de boeren in de Krimpenerwaard en de overheid doet er goed aan te varen op de wijsheid en initiatieven vanuit de streek. Natuurlijk is een lange termijnvisie nodig als kompas, maar zet daarbinnen de grootst mogelijke kleine stappen op weg naar een duurzame toekomst. Dat werkt aanstekelijk.